

EKKLESIA AMSTERDAM zondag 23 december 2018

Herder-koning David

Bettine Siertsema

Herinnert u zich de speech waarmee Barack Obama zijn verkiezing tot president vierde, die hoop die eruit sprak, die betoverende zin die zo vaak tijdens zijn campagne had geklonken, 'Yes, we can'? Herinnert u zich nog wat er door u heenging toen u dat hoorde en zag op de televisie? Die warme gloed van hoop, dat optimisme, die dankbaarheid, al kon je het bijna niet geloven, die tranen in de ogen van zwarte Amerikanen... Een nieuw begin! Hoe verlangden we ernaar, en hoe verlangen we er nu opnieuw naar, misschien wel dubbel zo hard. Obama heeft niet de vernieuwing gebracht, kunnen brengen, die we van hem verwachtten, maar oh, wat denken we met intens verlangen terug aan de tijd van zijn presidentschap.

Zonder Obama nu met David of Samuël of Saul te willen vergelijken, we hoorden ook vorige week over een nieuw begin, na de rechteloosheid die samengevat werd met de refreinzin uit het boek Rechters: 'In die dagen was er geen koning in Israël, ieder deed wat goed was in zijn ogen.' Maar het nieuwe begin dat koning Saul had moeten belichamen, bleek niet wat ervan verwacht werd. Saul met zijn rijzige, koninklijke gestalte was vooral naar het uiterlijk een geschikte koning, maar zijn mentaliteit, zijn innerlijke gerichtheid was niet de goede. Hij werd geroepen tot een taak die hij niet aankon. Alex van Heusden noemde hem vorige zondag een diep-tragische figuur, geroepen tot een taak die te groot voor hem was. En dat is hij, diep-tragisch, en daarmee voor mij een van de meest fascinerende figuren uit de hele bijbel. Maar het gaat vandaag niet over hem. De Adventstijd is weliswaar behalve een tijd van verwachting zeker ook een tijd van inkeer. Maar toch, vandaag gaat het niet over falen en mislukking over goede bedoelingen waarvan niets terecht komt, om gebukt gaan onder een opdracht die te zwaar is, hoe herkenbaar dat ook is voor ieder van ons op enig moment in ons leven. Het gaat vandaag om een nieuw begin, een nieuwe koning die anders is, met wie het nieuwe dat met de roeping van de profeet Samuël begon, tot volle bloei zal komen. Maar makkelijk en vanzelfsprekend gaat het allemaal niet. Integendeel, allerlei voor de hand liggende verwachtingen worden onderuit gehaald.

God heeft aan de profeet Samuël laten weten dat hij het koningschap van Saul heeft afgenomen, en nu moet er dus een nieuwe koning gevonden en gezalfd worden, al is de oude nog helemaal in functie. Onder het voorwendsel van een openbare offermaaltijd wordt de profeet erop uitgestuurd om onder de zonen van Isaï die nieuwe koning te vinden. En zoals Saul afkomstig was uit zo'n beetje de meest onbetekenende stam van Israël (waarmee al een verwachting doorbroken werd), zo gaat Gods voorkeur nu uit naar de onbetekenendste, meest onwaarschijnlijke zoon van Isaï. Nu blijkt de profeet niet zulke profetische gaven te hebben: zeven keer kiest hij de verkeerde. Ach, het valt hem ook moeilijk kwalijk te nemen dat hij Eliab een geschikte kandidaat vond, de oudste, ook een mooie rijzige gestalte. Maar hij krijgt het duidelijk, bijna verwijtend, tegengeworpen: de mens ziet aan wat voor ogen is, maar YHWH ziet het hart aan. Of om het met een ander lichaamsdeel te zeggen: Samuël kijkt niet verder dan zijn neus lang is. Het verhaal ontwikkelt zich verder alsof het een klassiek sprookje is. Na de zeven, het getal van de volheid, blijkt er op Samuëls vraag toch nog één zoon te zijn, de jongste, die buiten ergens de schapen hoedt. Het klinkt alsof die jongste niet helemaal volwaardig meedoet in het gezin, met een positie zo'n beetje tussen knecht en zoon

in. Maar déze is het; deze herdersjongen wordt tot koning gezalft, nog wel te midden van zijn broeders. Zoals wel vaker in het bijbelse verhaal, gaat Gods voorkeur uit naar de jongste. Ook hij is trouwens mooi om te zien, vooral zijn ogen. De spiegel der ziel? Of is het een soort ironisch commentaar op die uitspraak dat de mens die in de ogen ziet, alleen ziet naar wat voor ogen is. Dan zou het er dus helemaal niet toe doen of hij al of niet mooie ogen heeft.

Hoe dan ook, hier begint die lijn van de herder die koning wordt, wat in de hele geschiedenis van Israël gaat doorwerken als beeld voor de ideale koning: degene die de kudde leidt naar grazige weiden, en vooral die de kudde beschermt tegen roofdieren en ander gevaar. In het volgende hoofdstuk wordt die karakteristiek van David nog eens stevig aangezet. Het is het verhaal dat in de top-vijf van geliefde bijbelverhalen staat: dat van David en Goliath. De herdersjongen die de ploertige reus verslaat. David is alleen maar in de buurt omdat hij van zijn vader moet kijken hoe het met zijn oudste broers gaat, die in het leger dienen. Als David met andere soldaten praat, voegt Eliab, zijn oudste broer, hem toe: 'Wat doe je hier eigenlijk? Hoor je niet in de woestijn op je schapen te passen?' Even later, als David besluit dat hij het vernederende, brallende geschimp van Goliath niet kan verdragen en zich aanbiedt om met hem te strijden, wil Saul dat weigeren, omdat hij nog maar een jongen is. Dan beroept David zich op zijn herderschap: 'Ik heb altijd de kudde van mijn vader gehoed. Wanneer er een leeuw of een beer kwam om een schaap of een geit uit de kudde te stelen, ging ik erachteraan, overmeesterde hem en redde het dier uit zijn muil. En als hij me wilde aanvallen, greep ik hem bij zijn kaken en sloeg ik hem dood.' Klinkt een tikje als grootspraak, eerlijk gezegd. Maar Saul laat zich overtuigen, al probeert hij hem wel eerst nog zijn eigen harnas te laten dragen. Het is te groot en te zwaar, en David gaat de reus tegemoet in zijn eigen kleren met niets anders dan zijn herdersgereedschap, een slinger en vijf stenen. Één gewapend, zoals hij zelf zegt, met de naam van de God van Israël. In de symboliek van de bijbel is dat eigenlijk hetzelfde: de vijf stenen staan voor de vijf boeken van Mozes, het hart van de Thora. De God van Israel, die Ene, die met zijn naam 'Ik zal er zijn' heeft zich daarin kenbaar gemaakt. Wie naar de Thora leeft, stelt die God present. Wie die vijf stenen in de hand heeft, vertegenwoordigt God. Met één zo'n steen weet de kleine herdersjongen de vijandige brallende reus te vellen. Geen wonder dat het verhaal zo populair is, zeker ook bij kinderen. Het kleintje dat de grote krachtpatser te slim af is, hoeveel sprookjes en tekenfilms zijn niet een variatie op dat thema?

Dat kleintje, die herdersjongen, wordt dus de nieuwe koning van Israël. Een koning waar later met verlangen aan wordt teruggedacht, al was ook hij niet zonder fouten. Latere profeten als Jeremia en Ezechiël doen dat impliciet ook, als zij tekeer gaan tegen de heersende koningen als slechte herders en huurlingen, die niet opkomen voor hun kudde. Hoe bijzonder is het dat David in zijn beroemdste psalm, nummer 23 (althans, de traditie schrijft die psalm aan hem toe), zichzelf niet in de rol van herder of van ideale koning plaatst, maar als deel van de kudde, als degene die geleid moet worden, terwijl God degene is die hem leidt, in de rechte sporen, naar groene weiden, naar stromend water, naar waar het goed is... God kiest zich een herdersjongen als koning, en diezelfde David kiest op zijn beurt God als zijn herder, wat een prachtige wederkerigheid.

Later zal Jezus voortbouwen op die bestaande beeldspraak als hij zichzelf 'de goede herder' noemt. Voor ons smelt dat beeld op zijn beurt weer samen met de gelijkenis van het verloren schaap: de goede herder is degene die dat ene schaap van de kudde van honderd gaat zoeken als het weggeraakt is. Zó is God, laat de gelijkenis zien. Maar tegelijk is dat verhaal een oproep

om ook zo te zijn, om je te bekommeren over wie de weg is kwijtgeraakt, want Jezus vertelt die parabel als de Schriftgeleerden en Farizeeën mopperen omdat hij omgaat met tollenaars en zondaars, mensen die verkeerde keuzes hadden gemaakt in hun leven. Wij hebben misschien van jongs af geleerd ons te vereenzelvigen met dat verloren schaapje, maar Jezus vraagt ons met zijn verhaal ons te vereenzelvigen met die herder, die zelf het beeld van God is. En daarmee zijn we terug bij David, die op zijn beste momenten zijn koningschap invulde als een herder, die zich verantwoordelijk weet ook voor de zwakste en meest weerloze dieren. David, die tegelijk zong over (en tot) de God die hij als een herder ervoer. David, met wie het nieuwe begin dat met de roeping van Samuël ingezet werd, nu pas echt waar werd. Want hij was de koning naar Gods hart, hij was de mens die wist dat hij geschapen was naar het beeld en de gelijkenis van God (zoal Genesis belijdt), hij wist het en hij leefde ernaar. Misschien is ook hij alleen maar verhaal, en is er helemaal nooit sprake geweest van een ideale koning. En zelfs in dat verhaal slaagt David er niet in dat ideaal blijvend te verwezenlijken. En toch, met die door hem gemaakte dubbelslag van de herder-koning die hijzelf is en de herder die hij in God ziet, laat hij ons weten dat ook wij geroepen zijn zo goed als God te zijn.

We leven toe naar de nieuwe geboorte, het nieuwe begin dat we met Kerstmis vieren, maar we mogen, móeten weten dat ook in ons een nieuw begin mogelijk is. 'Een stem die klinkt in ons hart...'

Nieuw begin, zo goed als God te zijn... Onhaalbaar, te grote dromen? 'De kracht van zijn heilige geest' - het kán een bevlogen grootschalige actie zijn, maar ook, schijnbaar onbetekenend, een klein gebaar van toenadering, van barmhartigheid, waarmee we de hemel laten opengaan, waarmee we, al is het maar even, de hemel op aarde brengen. '... die genade, dat ik wonen zal bij jou in huis.'